

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва

Адам Кристина Степанівна

**«ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА»**

Дипломна робота

Освітній ступінь «Магістр»

Науковий керівник:

к. пед. н., доцент Качур М. М.

Допустити до захисту:

завідувач кафедри педагогіки музичної

освіти і виконавського мистецтва

д. пед. н., професор Попович Н.М.

«___» _____ 2019 р.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

Освітнього ступеня «Магістр»

на тему: **«ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКІВ
ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА»**

Виконавець: студентка 2 курсу, групи ММ-2м
спеціальності 025 Музичне мистецтво
Адам Кристина Степанівна

Керівник: Качур М.М

Рецензент: Степанова Л. П.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	10
1.1. Історико-теоретичні основи формування ціннісних орієнтацій особистості.....	10
1.2. Ціннісні орієнтації учнів підлікового віку як фактор музично-естетичного виховання у закладах загальної середньої освіти.....	27
Висновки до першого розділу.....	52
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	55
2.1. Констатувальний експеримент щодо визначення рівнів сформованості ціннісних орієнтацій підлітків у процесі музичної діяльності.....	55
2.2. Методичні аспекти формування ціннісних орієнтацій підлітків на уроках музичного мистецтва.....	69
Висновки до другого розділу	87
ВИСНОВКИ	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94
ДОДАТКИ	105

ВСТУП

Процеси подальшого розвитку українського суспільства вимагають від освіти вибору відповідного змісту, пошуку напрямів і шляхів вдосконалення педагогічної науки і практики, які можуть забезпечити розвиток духовного потенціалу особистості, її творчих можливостей. Цієї високої мети можна досягти тільки за умов тісної взаємодії школи, сім'ї, громадськості, позашкільних, культурних та інших виховних інституції з визнанням провідної ролі загальноосвітнього навчального закладу. На удосконалення даного процесу спрямовано низку державних документів: «Національна доктрина розвитку освіти в Україні XXI ст.», Концепція національного виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепція Нової української школи, Закон України «Про освіту.»

Перед навчальними закладами висуваються численні й не менш складні завдання ефективної організації музичного-виховного процесу, спрямованого на розвиток самосвідомості учнівської молоді, прилучення молодого покоління до цінностей культури, формування ціннісних орієнтацій у галузі культурних традицій вітчизняного та світового музичного мистецтва. У зв'язку з демократизацією та гуманізацією освіти орієнтація на розвиток особистості, реалізацію її духовно – естетичних та морально-ціннісних

потреб складає сьогодні основу наукових пошуків фахівців педагогічної галузі. Однак, простежується невідповідність умов забезпечення змістовних форм і методичної організації шкільного музичного середовища рівню сформованості ціннісних орієнтацій учнів у сфері музичної культури, що посилюється протиріччями між сучасним станом сформованості ціннісних орієнтацій підлітків та вимогами до організації шкільної навчально-виховної роботи, а також стереотипами музично-естетичного виховання підлітків у закладах загальної середньої освіти .

Як засвідчує аналіз наукових досліджень, присвячених вихованню дітей шкільного віку (О. Биковська, Т. Дем'янюк, А. Волохов, О. Мироненко, В. Оржеховська, Г. Пустовіт, М. Рожков, Т. Сущенко , І. Фрішман) і практичний досвід педагогів (Г.Букреєвої, О. Гурінох, Г. Старкової, А .Стоєцького, О. Суворової) зміст, методи і форми діяльності загальноосвітніх навчальних закладів повинні відповідати суперечливим процесам, що відбуваються у системі ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Протягом останнього десятиліття істотно зріс інтерес до вивчення зазначеної проблематики в Україні, особливо в площині гуманізації та демократизації освіти (В. Бутенко, С. Гончаренко, М. Євтух, О. Олексюк, О. Савченко, О. Сухомлинська , А. Сущенко, Г. Шевченко).

Питання цінностей і ставлення до них суб'єкта знайшли відображення у працях філософів (О.Букурадзе, В. Василенко,О. Дробницький, М. Каган, В. Тугарінов, Н. Чанчавадзе), які розглянули типологію і зміст цінностей, а також їх значення, як чинників функціонування суспільства. Філософія вивчає природу ціннісних орієнтацій у реальному взаємозв'язку людської свідомості та дійсності як відбиття особистістю цінностей предметів і явищ. У дослідженнях з естетики виявляється зміст, структура, критерії естетичної цінності (Т. Адорно, Ю. Борєв, Е. Громов, А. Гуліга, Р. Інгарден, В. Корнієнко, Н. Міхеєва, Л. Столович, Ф. Фішер, М. Храпченко), окреслюється специфіка цих цінностей, а також способи їх вираження в окремих сферах

культури і мистецтва.

У педагогічній літературі (В. Болотіна, М. Боришевський, П. Ігнатенко, Б.Ковбас, Р. Скульський, К. Чорна, О. Щолокова) існує змістова теоретична база про загальнолюдські цінності для аналізу цього явища в аспекті виховання молоді. Науковці визначили зміст, структуру загальнолюдських цінностей, виявили роль моральних, пізнавальних та естетичних вартостей у вихованні. Проблема ціннісних орієнтацій передбачає результат прилучення особистості виховання до суспільно значущих цінностей (праці В. Анненкова, І. Артюхової, З. Васильєвої, І. Жерносека, І. Зязюна, М. Казакіної, О. Набоки).

Специфіка виховного аспекту теорії цінностей полягає в тому, що тільки визначена у результаті оцінки цінність, що усвідомлюється і переживається людиною, виконує функцію ціннісної орієнтації.

Дослідження психологічною наукою свідомості й діяльності дозволяє визначити ціннісні орієнтації як регулятор діяльності й спілкування, проаналізувати процес засвоєння людиною цінностей життя і культури (Б. Ананьєв, І. Бех, О. Бодальов, Л. Божович, Г. Будинайте, Л. Виготський, М. Гальперін, О. Леонтев, В. М'ясищев, Я. Пономатов, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе). У працях психологів (О.Костюк, В. Медушевських, Є. Назайкінський, В. Ражніков, П. Якобсон), педагогів-музикантів(Н. Гродзенська, Л.Коваль, В. Конен, В. Петрушин) визначені три напрями орієнтацій особистості у музичному мистецтві: «народна», «серйозна», «легка» музика. Проте, як засвідчує практика соціологічних досліджень (Н.Корихалова, В. Матоніс, А. Сохор, У. Суна, Т. Чередниченко), часто спостерігається підвищений інтерес підлітків саме до жанрів сучасної модерної та популярної естрадної музики. Протягом останнього часу в психолого-педагогічній та музикознавчій літературі, а також художній критиці розглядається сутність жанрів «легкої», «молодіжної музики» (В. Березан, В. Дряпіка, Б. Розенберг, О. Сапожник, А. Троїцький). Науковці

зазначають про те, що виховні можливості її виявлені недостатньо. Враховуючи сучасну соціокультурну ситуацію та спираючись на дослідження соціологів (Е. Алексєєв, П. Андрукович, Г. Головинський, М. Ілле, О.Семашко, В. Цукерман), науковців (Б. Брилін, І. Климук, Л. Масол, М. Саркітов), можна прийти до висновку, що відірваність від музичних запитів та інтересів школярів, консервативність методів навчання не дає змоги досягти порозуміння та діалогу між учителем і учнями. Оскільки підлітки ще не володіють критеріями відбору кращих зразків музики і знаходяться під впливом засобів масової інформації, вони потребують кваліфікованої допомоги з боку учителя. Це підкреслює необхідність удосконалення цілеспрямованого керівництва педагогічним процесом з формування ціннісних орієнтацій учнів у процесі музичної діяльності, активного використання на уроках музичного мистецтва кращих музичних зразків, високохудожніх творів різних жанрів, стилів та напрямів музичного мистецтва.

Актуальність зазначеної проблеми зумовили вибір теми магістерського дослідження *«Формування ціннісних орієнтацій підлітків засобами музичного мистецтва»*.

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ – процес музично-естетичного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти.

ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ – методичні аспекти формування ціннісних орієнтацій підлітків на уроках музичного мистецтва.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ - теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методичні засади формування ціннісних орієнтацій підлітків засобами музичного мистецтва.

Згідно визначеної мети передбачено **вирішення наступних завдань**:

1) дослідити стан досліджуваної проблеми у наукових, психолого-педагогічних та мистецтвознавчих джерелах;

- 2) з'ясувати сутність понять «цінності», «естетичні цінності» , «ціннісні орієнтації особистості», визначити структуру ціннісних орієнтацій підлітків у галузі музичної культури;
- 3) виявити можливості та перспективи формування ціннісних орієнтацій підлітків у процесі вивчення предмету «Музичне мистецтво» у закладах загальної середньої освіти;
- 4) визначити критерії та показники, виявити рівні сформованості ціннісних орієнтацій підлітків засобами музичного мистецтва;
- 5) розробити та експериментально перевірити методичні аспекти формування ціннісних орієнтацій підлітків на уроках музичного мистецтва.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці з філософії духовності та культури людини (П. Куліш, Г. Сковорода, П. Юркевич), наукові дослідження сучасної психології про діяльність і творчу сутність особистості (Л.Виготський, В. Медушевський, Я. Пономарьов, В. Ражніков, С. Рубінштейн), основні положення сучасної освіти й виховання про необхідність гуманізації на демократизації навчально-виховного процесу (І. Бех, С. Гончаренко, В. Дряпіка, О. Савченко, В Сухомлинський, А. Сущенко), законодавчі нормативні документи «Концепція національного виховання» , Закон України «Про Освіту», Державний стандарт загальної середньої освіти.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувались наступні методи теоретичного та емпіричного дослідження:

теоретичні: - аналіз і систематизація теоретичних джерел з проблеми формування ціннісних орієнтацій підлітків, синтез наукової теорії та виховної практики; порівняння та узагальнення теоретичних і експериментальних даних.

емпіричні – анкетування, спостереження, бесіди, інтерв'ю, творчі завдання, тестові завдання для вивчення результатів експериментальної роботи з формування ціннісних орієнтацій підлітків, апробація методичних форм, методів та прийомів формування ціннісних орієнтацій школярів у процесі музичної діяльності.

Практичне значення дослідження полягає у перевірці ефективності запропонованих форм, методів та прийомів формування ціннісних орієнтацій школярів на уроках музичного мистецтва. Отримані результати можуть бути використані учителями музичного мистецтва у практичній музично-виховній роботі зі школярами та студентами-практикантами у процесі педагогічної практики.

Організація дослідження. Експериментально-дослідна робота здійснювалась на базі ЗОШ I-III ст. м. Мукачева з учнями 6-х класів. Дослідження здійснювалося у два етапи . *На першому етапі (вересень-грудень 2018 р.)* проаналізовано теоретичні основи проблеми формування ціннісних орієнтацій школярів, вивчено методичні засади даного феномену у педагогічному досвіді та практиці сучасної школи; розроблено форми, методи та прийоми для апробації ефективності формування ціннісних орієнтацій учнів 6-х класів на уроках музичного мистецтва. *На другому етапі (січень-квітень 2019р.)* здійснювався формувальний етап роботи, перевірялась ефективність розроблених методичних засад формування ціннісних орієнтацій підлітків на уроках музичного мистецтва, підводилось узагальнення експериментальних даних.

Результати магістерського дослідження були апробовані на III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (16-17 травня 2019 року, МДУ), висвітлені у публікації тез на тему «Музичне мистецтво як чинник формування ціннісних орієнтацій особистості».

Структура та обсяг дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел. Її доповнюють 3 додатки, 6 таблиць. Загальний обсяг роботи складає 108 сторінок, з яких 104ст. – основного тексту. Список використаних джерел містить 125 найменувань.

Висновки до першого розділу

Аналіз наукової літератури надав методологічні та теоретичні основи досліджуваної проблеми, можливість визначити системно-інтегративну структуру поняття «цінності», естетичні цінності «ціннісні орієнтації особистості», «ціннісні орієнтації в сфері музики». а філософських, психологічних, педагогічних, музикознавчих джерел дає можливість утверджувати погляди на творчу і соціальну природу цього феномену, розкрити специфіку. Вивчення функціонування системних компонентів ціннісних орієнтацій підлітків, з'ясувати механізм їх взаємодії.

Сучасний стан дослідженості проблеми з формування ціннісних орієнтацій підлітків у процесі вивчення музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах свідчить про те, що він здійснюється у перебігу різних видів музично-творчої діяльності: сприйманні музики, музикуванні на дитячих музичних інструментах, хоровому співі, виконавській творчості.

Аналіз психо-фізіологічних особливостей розвитку дітей підліткового віку засвідчив, що формування ціннісних орієнтацій підлітків проходить суперечливо: взаємодія цінностей різних субкультур породжує конфліктність, нестабільність поглядів, ідеалів, ціннісних орієнтацій.

Аналіз змісту музично – виховної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах та навчальної програми для 6 класу «Музичне мистецтво» дає підставу визначити навчальну діяльність учнів на уроці з даного предмету як найбільш оптимальне середовище для формування ціннісних орієнтацій підлітків. Уроки музичного мистецтва є одним із дієвих шляхів передачі та розвитку духовних цінностей, вони забезпечують активний, сповнений зовнішньої динаміки та внутрішньої експресії спосіб життя, підпорядкований в той же час виховним та музично-освітнім державним вимогам. Саме тут

процес художньо-естетичного розвитку школярів набуває системного й динамічного характеру.

З'ясовано, що ціннісні орієнтації підлітків набувають формування на уроках музичного мистецтва і проявляються як художньо-естетичні особистісні установки, визначаються музично-естетичними потребами, інтересами, сутність яких характеризується спроможністю до художньо-образного сприйняття й оцінки явищ музичного мистецтва, готовністю до творчого вибору видів і форм музичної діяльності.

Ціннісні орієнтації у сфері музики – це своєрідна система аксіологічних установок особистості, зміст якої визначається музично-естетичними потребами, інтересами, здатністю до образного сприйняття й оцінки явищ музичного мистецтва, готовністю до творчого вибору видів і форм музично-творчої активності.

Ціннісні орієнтації підлітків розглядаються нами як структурна якість взаємопов'язаних елементів, що мають трьох-компонентну структуру:

1. *Аксіологічний компонент* – стрижневий елемент досліджуваного явища, забарвлений особистісним смислом. Він утворює мотиваційну основу для успішної реалізації інших складових, виступаючи внутрішньою передумовою духовного розвитку та самовдосконалення учнів.

2. *Гностичний компонент* віддзеркалює знання учнів про естетичний ідеал (еталон), про цінності, з якими пов'язана життєдіяльність людини (цінності оточуючої природи, саме життя людини та її внутрішній світ, цінності мистецтва). До цього компоненту також відноситься обізнаність підлітків з виражальними можливостями музики, що відображають духовний світ людини.

3. *Праксеологічний компонент* ціннісних орієнтацій акумулює уміння учнів виражати своє ставлення до цінностей природи, життєвих цінностей

(щастя, здоров'я, добро, стосунки з людьми, мистецтво) через різні види музичної діяльності. У формуванні емоційно-ціннісного ставлення до творів музичного мистецтва важливим є сформованість уміння здійснювати їх художній аналіз.

Загальноосвітні навчальні заклади сьогодні зумовлені адаптуватися до нових соціокультурних умов; музично-виховна робота в них повинна будуватись з урахуванням інтересів, потреб і ціннісних орієнтацій підлітків, цим самим націлюючи їхню діяльність на розвиток здорової ініціативи, творчої активності на основі гармонічного використання музичного мистецтва різних жанрів і типів.

Висновки до другого розділу

В розділі висвітлено результати та зміст констатувального і формувального експериментів, перевірено організаційно-методичні умови апробації розроблених форм, методів і прийомів формування моральної вихованості учасників хорового колективу класів.

Експериментальна робота проводилася на базі загальноосвітньої школи №13 м. Мукачева протягом 2018 –2019 навчального року. В експерименті брали участь учні шостих класів загальною кількістю 72 особи. Дослідження (констатувальний та формувальний експеримент) проводилося під час навчально-виховного процесу на уроках музичного мистецтва.

На основі компонентної структури ціннісних орієнтацій розроблено критерії сформованості цієї особистісної якості у підлітків: 1) *змістовно-пізнавальний*, що визначає ступінь сформованості знань учасників колективу про цінності суспільства та окремої людини, про сутність моральних та художніх цінностей; 2) *емоційно-ціннісний*, що визначає міру здатності емоційно відгукуватися на музику та переживати художній образ, рівень розвитку естетичних почуттів; 3) *оцінно – практичний*, що визначає ступінь розвитку умінь художньо-естетичної оцінки творів, навичок моральної поведінки, здатність проявляти свої здібності та знання в процесі музично – виконавської діяльності. Результати констатувального експерименту показали, що 31,9% (23 особи) від загальної кількості підлітків мають низький рівень моральної вихованості, у 45,8% досліджуваних (33 особи) виявлено середній рівень морального вихованості розвитку, моральної рівень високий продемонстрували 22,2% учнів (16 осіб). Отже, встановлено, що в учнів 6-х класів переважає низький і середній рівні сформованості ціннісних орієнтацій. Оскільки аналіз результатів констатувального етапу дослідження виявив недостатній рівень сформованості ціннісних орієнтацій підлітків, були запропоновані форми, методи та прийоми формування ціннісних орієнтацій учнів підліткового віку. Визначено організаційно-методичні

умови, за яких робота з формування ціннісних орієнтацій підлітків буде ефективною: встановлення демократичних і толерантних стосунків у колективі класу за допомогою невимушеного спілкування та ігрових ситуацій; створення педагогічних ситуацій з метою самореалізації учнів при врахуванні особистісних якостей кожної дитини; використання традиційних та спеціальних художніх методів і прийомів музично-виховної роботи на уроці для забезпечення гармонічного формування моральної свідомості, для художньо-естетичної вихованості і активної музично-виконавської діяльності.

Експериментальна робота з формування ціннісних орієнтацій підлітків проводилася у два етапи. На першому етапі формувального експерименту ми працювали над поглибленням знань підлітків про загальнолюдські та національні цінності, художні цінності (цінності мистецтва), засоби створення художнього образу в музиці, розуміння виховного потенціалу хорових творів. Музично-виховна робота цього етапу була спрямована на підготовку підлітків до активної участі у музично-виконавській та музично-творчій діяльності. Підтвердження ефективності набули такі методи, як демонстрація, ілюстрація, наочний метод, проблемна бесіда, метод художнього аналізу, метод вербальних технік.

Протягом другого етапу (творчого) відбувався безпосередній розвиток діяльнісно-практичних здібностей підлітків засобами музичного мистецтва, котрі втілювалися у музично-виконавській діяльності, самостійних творчих діях, морально-естетичних вчинках у процесі художньої взаємодії. На цьому етапі на основі активних методів навчання і виховання (варіювання, виконавської варіативності, міжособистісної діалогової взаємодії, сюжетної гри) набули формування оцінно-рефлексивні уміння учнів, навички цілісного художнього аналізу музичних творів та уміння виконавської діяльності, а також контролю своєї моральної поведінки та вчинків.

Зіставлення результатів діагностичного та прикінцевого вимірювання

сформованості ціннісних орієнтацій учнів, які входили до експериментальної групи, дозволило прослідкувати тенденцію до зменшення кількості підлітків, ціннісна орієнтація яких перебувала на нижчому рівні і суттєве збільшення кількості учнів з високим та особливо середнім рівнем сформованості цієї якості.

Отже, після опрацювання результатів формувального експерименту нами отримані наступні дані: низький рівень сформованості ціннісних орієнтацій продемонстрували 20,8% (15 осіб) від загальної кількості досліджуваних, у 50% підлітків (36 осіб) виявлено середній рівень, високий рівень цієї якості наявний у 29,2% учнів (21 особа).

ВИСНОВКИ

У результаті виконаного дослідження та згідно визначених завдань ми дійшли наступних висновків:

1. Аналіз наукової та психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми надав можливість визначити системно-інтегративну структуру поняття «цінності», «естетичні цінності», «ціннісні орієнтації особистості», «ціннісні орієнтації в сфері музики». Вивчення психолого-фізіологічних особливостей розвитку дітей підліткового віку засвідчив, що формування ціннісних орієнтацій підлітків проходить суперечливо: взаємодія цінностей різних субкультур породжує конфліктність, нестабільність поглядів, ідеалів, ціннісних орієнтацій. Особистість дитини формується у процесі різноманітних видів діяльності на всіх етапах її розвитку, однак кожному періоду життя притаманна провідна діяльність, яка сприяє становленню індивідуальності дитини: у дошкільника – це гра, у молодших школярів навчання, пізнавальна діяльність; підлітковий вік характеризується висуненням на перший план пошуку змісту життя, самостійного визначення морально-естетичних ідеалів.

2. Відповідно до другого завдання, з'ясовано сутність наступних понять: - *ціннісні орієнтації* – це художньо-естетичні особистісні установки, що визначаються музично-естетичними потребами, інтересами, сутність яких характеризується спроможністю до художньо-образного сприйняття й оцінки явищ музичного мистецтва, готовністю до творчого вибору видів і форм музичної діяльності;

- *ціннісні орієнтації у сфері музики* – це своєрідна система аксіологічних установок особистості, зміст якої визначається музично-естетичними потребами, інтересами, здатністю до образного сприйняття й оцінки явищ музичного мистецтва, готовністю до творчого вибору видів і форм музично-творчої активності.

Ціннісні орієнтації підлітків розглядаються нами як структурна якість взаємопов'язаних елементів, що мають трьох-компонентну структуру:

- *Аксіологічний компонент* – стрижневий елемент досліджуваного явища, забарвлений особистісним смислом. Він утворює мотиваційну основу для успішної реалізації інших складових, виступаючи внутрішньою передумовою духовного розвитку та самовдосконалення учнів.

- *Гностичний компонент* віддзеркалює знання учнів про естетичний ідеал (еталон), про цінності, з якими пов'язана життєдіяльність людини (цінності оточуючої природи, саме життя людини та її внутрішній світ, цінності мистецтва). До цього компоненту також відноситься обізнаність підлітків з виражальними можливостями музики, що відображають духовний світ людини.

- *Праксеологічний компонент* ціннісних орієнтацій акумулює уміння учнів виражати своє ставлення до цінностей природи, життєвих цінностей (щастя, здоров'я, добро, стосунки з людьми, мистецтво) через різні види музичної діяльності. У формуванні емоційно-ціннісного ставлення до творів музичного мистецтва важливим є сформованість уміння здійснювати їх художній аналіз.

3. Аналіз змісту музично-виховної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах та навчальної програми «Музичне мистецтво» для 6 класу дає підставу визначити навчальну діяльність учнів на уроці з даного предмету як найбільш оптимальне середовище для формування ціннісних орієнтацій підлітків. Уроки музичного мистецтва є одним із дієвих шляхів передачі та розвитку духовних цінностей, вони забезпечують активний, сповнений зовнішньої динаміки та внутрішньої експресії спосіб життя, підпорядкований в той же час виховним та музично-освітнім державним вимогам. Саме тут процес художньо-естетичного розвитку школярів набуває системного й динамічного характеру. З'ясовано, що ціннісні орієнтації

підлітків набувають формування на уроках музичного мистецтва і проявляються як художньо-естетичні особистісні установки, визначаються музично-естетичними потребами, інтересами, сутність яких характеризується спроможністю до художньо-образного сприйняття й оцінки явищ музичного мистецтва, готовністю до творчого вибору видів і форм музичної діяльності.

4. Визначено наступні *критерії та показники* вимірювання досліджуваних якостей учнів та рівні сформованості ціннісних орієнтацій підлітків:

- *змістово-пізнавальний критерій* – здатність до цілісного сприйняття та переживання музичних категорій, що визначають ступінь знань про цінності суспільства та окремої людини, про сутність моральних та художніх цінностей;

- *емоційно-ціннісний критерій* – визначає міру здатності емоційно відгукуватися на музику та переживати художні образи, рівень розвитку естетичних почуттів;

- *оцінно-практичний критерій* – уміння здійснювати художній аналіз музичних творів та образів, знання про художні цінності музики та інших видів мистецтва, уміння висловлювати, виражати своє ставлення до життєвих та художніх цінностей через різні види музичної діяльності.

Застосування даного критеріального апарату у констатувальному та формувальному етапах експерименту дозволило з'ясувати *рівні сформованості ціннісних орієнтацій підлітків* – високий, середній, низький, відмінності між якими виявилися у *мірі емоційно-ціннісного ставлення* учнів до музики; *ступені обізнаності з цінностями людського життя*, в тому числі з мистецтвом; *здатності до активної музично-виконавської та оцінно-аналітичної діяльності*.

5. У роботі доведено, що процес формування ціннісних орієнтацій підлітків на уроках музичного мистецтва може бути ефективним за

дотримання певних організаційно-методичних умов: створення атмосфери психологічної комфортності дітей під час музично-виховної роботи, врахування індивідуально-особистісних якостей (фізичних, психологічних, вікових) і музичних здібностей кожної дитини; раціональне співвідношення між словесними і практичними методами виховного впливу, що забезпечує єдність художньої свідомості та морально-естетичної поведінки.

У процесі музично-виховної роботи з учнями було систематизовано знання про елементи музичної виразності, засоби створення художнього образу в музиці різних типів (народній, класичній, сучасній молодіжній). *В організації пізнавальної діяльності дітей актуалізації набули такі методи, як демонстрація, ілюстрація, наочний метод, проблемна бесіда, метод художнього аналізу, метод вербальних технік.*

Процес другого етапу формувального експерименту (творчого) було підпорядковано активізації у підлітків вмінь і навичок виконавської діяльності, формуванню спроможності цілісно аналізувати художній образ твору, здатності здійснювати моральні вчинки та вміти контролювати свою поведінку в процесі спільної художньо-виконавської діяльності. *Для вирішення педагогічних завдань творчого етапу доцільними виявилися методи варіювання, виконавської варіативності, міжособистісної діалогової взаємодії, сюжетної гри.*

Результати формувального експерименту дали змогу констатувати суттєві позитивні зміни в рівнях сформованості ціннісних орієнтацій підлітків, що є підтвердженням ефективності розроблених методичних підходів. У перебігу формувального етапу роботи встановлено, що розвиток ціннісних орієнтацій підлітків пов'язаний із сформованими інтересами і потребами до широкої палітри музичного мистецтва, з розвитком здатності учнів до засвоєння і реалізації музичних цінностей через сприйняття й оцінювання кращих зразків музичного мистецтва, з вихованням у підлітків аксіологічних установок на справжні цінності музичної культури, здатності

до творчої діяльності у всіх сферах життя і культури.

Матеріали та результати даного дослідження можуть бути використані учителями музичного мистецтва у процесі музично-виховної роботи, а також студентами мистецьких спеціальностей у безпосередній педагогічній практиці з метою поглиблення знань про особливості розвитку духовно-ціннісної сфери дітей шкільного віку.



МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>